

Edukace žáků s mentálním postižením

Osobnost jedince s mentálním postižením

DEFINICE:

Mentální retardace je vývojová porucha integrace psychických funkcí postihující jedince ve všech složkách jeho osobnosti

- duševní,
- tělesné,
- sociální.

Nejvýraznějším rysem je trvale porušená poznávací schopnost, která se projevuje nejnápadněji především v procesu učení.

Psychický vývoj jedince

- Míra narušení psychického vývoje souvisí s **druhem, hloubkou a rozsahem** mentální retardace.
- MYŠLENÍ a ŘEČ, POZORNOST, EMOTIVITA, VŮLE, SEBEHODNOCENÍ, PAMĚŤ, UČENÍ

SMYSLOVÁ PERCEPCE

- zpomalení a snížený rozsah zrakového vnímání
- Problematické rozlišení figura – pozadí
- Opožděná diferenciací fonémů
- Špatná koordinace

MYŠLENÍ a ŘEČ

- omezená potřeba zvědavosti, preferuje stereotyp
- omezená schopnost generalizace a abstrakce
- nedůslednost, slabá volní složka, nekritičnost
- řeč – chudá, aktivní a pasivní slovní zásoba, agramatismy, jednoduché věty

POZORNOST

- nestálost a snadná unavitelnost
- malý rozsah pozornosti
- pozornost nelze rozdělit mezi více činností

EMOTIVITA

- citově otevření a bezprostřední
- city nediferencované
- neadekvátnost citů v dynamice a intenzitě k podnětům
- neznámé situace – možné neurotické reakce

VŮLE

- nižší aspirace

- nedostatek iniciativy, přelétavost; neovladatelnost a tvrdohlavost
- neschopnost podřídit své jednání cíli

SEBEHODNOCENÍ

- často nekritické; ovládáno emocionálně(neodhadnou své možnosti)

PAMĚŤ

- pomalé osvojování
- nepřesné zapamatování/vybavování
- Rychlé zapomínání
- Neschopnost využít vědomosti v praxi
- Paměť pouze mechanická
- Neschopnost vybrat podstatné

UČENÍ

- ovlivňováno pamětí
- vnímání menšího rozsahu a pomalejší
- inaktivita – nepostihuje detaily

Specifika výuky českého jazyka

Postavení ČJ ve vzdělávacích programech

■ RVP ZV-LMP

- Jazyk a jazyková komunikace
- Český jazyk a literatura
- Komunikační a slohová výchova
- Jazyková výchova
- Literární výchova

■ Vzdělávací program zvláštní školy

- Čtení a jazyková výchova (jazykové vyučování a slohový výcvik)
- Psaní (psaní)
- Literární výchova (čtení a lit. výchova)

■ RVP ZŠS – I.

- Jazyková komunikace
- Čtení
- Psaní
- Řečová výchova

RVP ZŠS – II.

- Člověk a komunikace
- Rozumová výchova
- Řečová výchova

■ Vzdělávací program pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy

- Čtení
- Psaní
- Smyslová a řečová výchova

Počáteční čtení na základní škole praktické

■ Období praktické přípravy na čtení – Předslabikářové období

- rozlišování pojmu malý a velký
- sluchová diferenciacce
- polohová a směrová orientace, nácvik v přirozených situacích,
- reprodukce pohádky (př. O veliké řepě)
- poznávání celků podle částí
- poznávání změn (co chybí, co se změnilo..)
- poznávání tvarů jako příprava na rozlišování písmen
- jedno slovo, více slov, orientace ve větě (nejen smysl, ale také skladba věty a její grafické vyjádření – obdélníčky místo slov)

● Slabikářové období

■ Vyvozování hlásek a písmen

- samohlásky a, e, i, o, u / á, é, í, ó, ú, ů, souhlásky m, s, l, p, otevřené slabiky z těchto hlásek
- Poznávání počáteční hlásky

■ Etapa slabičně analytického způsobu čtení

- čtení uzavřené slabiky na konci slov – (les, orel), nové hlásky d, k, r, v, z, au, ou, š, h, c, č, b, ž (malá a velká písmena) , cca konec ledna
- čtení otevřené slabiky trojpísmenné – nejprve na začátku slova (sto, stojí), nová písmena ř, Ř, ch, CH, potom slova se dvěma souhláskami uprostřed (babička), nová písmena g, G, f, F – cca ½ března
- čtení slov se slabikotvorným r, l, slov s písmenem ě – dě, tě, ně, bě, pě, vě a di, ti, ni – cca ½ května
- slabiky se skupinami souhlásek – (most, strom), shluky souhlásek – konec května

■ Etapa plynulého čtení slov

- dítě zpočátku nerozlišuje slovo samé od věci, kterou označuje, tedy zvukovou stránku (formu) od věcného významu (obsahu)
- rozklad slov na slabiky, slabiky na hlásky a skladba hlásek ve slabiky a slova – vše za opory mluvidel a sluchu
- čtení se postupně automatizuje, začíná převládat syntéza

Počáteční psaní

- Probíhá současně s rozvojem čtení

■ Přípravné období

- uvolnění a příprava ruky k psaní – činnosti a kresebné cviky velkých tvarů
- psaní prvků písmen – čáry, oblouky, zátrhy, ovály, kličky, vlnovky – různá motivace – motýl, žába, auto, atd.)

■ orientace na liniatuře

■ kresebné cviky k uvolnění ruky

- uvolnění ramene – souvislá čára po celé ploše papíru (myš hledá úkryt)
- uvolnění zápěstí – tečky po papíře, jak kuře při zobání zvedá hlavu
- uvolněný pohyb ruky – soustředné kruhy
- psaní přímých čar od pevného bodu k pevnému bodu
- dolní oblouk – let motýla, vlaštovky
- horní oblouk – žába
- postupně se zvětšující závitnice – ve stoje, vinutí vpravo i vlevo
- cvik na správné držení ruky při psaní – vsedě, vodorovná čára, auto jede rovně
- volně psaná vlnovka – vlny na rybníce
- psaní hadovky – malování lístku z lípy, důležitá zejm. pravá str. (písmeno s)

■ Specifika psaní levou rukou

■ Slabikářové období

- souběžně se čtením (při vyvozování abecedy) poznávají a správně píší tvary malých a velkých písmen psací abecedy
- spoje písmen při psaní slabik, podle diktátu píší krátká známá slova

■ Poslabikářové období

- upevňování dovedností v psaní, také pracovní a estetické návyky
- Globální čtení

■ Přípravná etapa:

- motivace
- *diferenční cvičení* – rozvoj zrakového vnímání
 - rozlišování a přiřazování stejných skutečných předmětů - předmět-předmět
 - předmět – obrázek
 - obrázek – obrázek
- používáme předměty a obrázky různých velikostí
- porozumění a zapamatování pojmu
 - vyhledávání na slovní pokyn / pojmenuje
- malý počet obrázků, opakování, nové po fixaci starého
- skládáme slova z písmen (skládanka, modurit, dřevo)

■ **Etapa vlastního čtení:**

- ve chvíli, kdy tištěné slovo odděleno od obrázku
- slovo k obrázku přiřazuje učitel a čte jej
- učitel přiřazuje slovo, dítě čte
- dítě přiřazuje slovo, samo čte

■ **Etapa dalšího čtení a procvičování**

- situační obrázky – dítě na slovní pokyn přiřazuje
- písmeno A, I jako spojka mezi dvěma obr.
- předkládáme 1 obr a 2-3 slova
- tvorba vět se slovy, která pojmově znamenají činnosti MÁMA VAŘÍ. KOČKA PIJE MLÉKO.

Matematika na 1. stupni základní školy praktické a speciální

- Vzdělávací program zvláštní školy
- Matematika

■ RVP ZV-LMP

- Matematika a její aplikace
- čísla a početní operace
- závislosti, vztahy, práce s daty
- geometrie v rovině a prostoru
- aplikační úlohy

■ RVP ZŠS – I.

- Matematika a její aplikace
- Matematika

RVP ZŠS – II.

- není samostatná
- vzdělávací oblast

- Vzdělávací program pomocné školy a přípravného stupně pomocné školy
- Počty
- Smyslová a rozumová výchova

■ **Předmatematické a předpočetní představy**

■ *Třídění a seskupování*

- podle vlastností, postupně se precizuje kritérium třídění
- kvalitativní znaky, pojmenovat, motivace

■ *Uspořádání množin přirozených čísel*

- pořadí, velikost, podle vzorce (před, za, nahoře, dole, vpravo, vlevo...)

■ *Porovnávání*

- dvě skupiny objektů – stejně, více, méně

■Přiřazování, párování

- objekt z jedné skupiny je přiřazen k objektu z jiné skupiny (květina – květináč, motýl – květ, atd.)

Názorné představy jsou východiskem pro vytvoření pojmu přirozené číslo.

Čtení čísel

- vyžaduje zrakovou a sluchovou diskriminaci, znalost pojmů a sluchovou a zrakovou paměť

■Nebezpečí:

- Nedostatečná sluchová, zraková diskriminace
- Poruchy paměti
- Problémy s pochopením číselného symbolu
- Problém se spojením vizuálního symbolu (5) a názvu čísla (pět)

■**Početní operace**

- důraz na sčítání, následně odčítání v daném oboru (ve 3. ročníku násobilka 2)
- s oporou manipulativních činností s konkrétními předměty a později názoru
- jednoduché slovní úlohy z každodenního života žáků (ceny, nákupy)

■**Pojem přirozené číslo**

- předmětný charakter – dítě si na prvcích (předměty) všimá kvalitativních znaků, nikoliv kolik jich je
- dítě začíná evidovat kvantitu – stačí kuličky na počítadle, prsty
- užívá název čísla k označení pojmu čísla
- začíná NUMERACE (způsob pojmenování a zápisu čísel, porovnání, uspořádání podle velikosti, umístění čísla v číselné řadě, orientace v číselné řadě)
- krystalizace- další použití abstraktních pojmů, tedy matematické operace, na 1. stupni doprovázíme názorem.

Prvouka a věcné učení

■Vzdělávací program ZVŠ

- 1. – 3. ročník

■RVP ZV – LMP

- Člověk a jeho svět

■Vzdělávací program pomocné školy

- Věcné učení

■RVP ZŠS – I.

RVP ZŠS – II.

- Člověk a jeho svět
- Člověk a jeho svět

Člověk a jeho svět
Smyslová výchova

Cíle prvouky:

- Naučit žáky:
 - všímat si zajímavých i zcela obyčejných věcí a jevů v okolní přírodě a společnosti
 - soustředěně je pozorovat
 - samostatně, správně a přesně pojmenovat
 - věci, jevy a děje stručně popisovat
 - jednoduše vypravovat o známých a prožitých událostech
 - nacházet vztahy a souvislosti mezi srozumitelnými a snadno pochopitelnými jevy
 - projevit svůj vztah k přírodě a společnosti

Metody a formy práce:

přímé pozorování věcí a jevů

- vycházka, koutek přírody, pokus, školní pozemek, atd.
- zprostředkované nazírání věcí a jevů
- modely, vycpaniny, demonstrační obraz, video, DVD, dynamický nákres
- práce s učebnicí
- samostatná práce s pracovními listy
- slovní sdělování
- stručné, srozumitelné, jednoduché
- didaktické hry
- tvořivé (dramatizace), úlohové (nápodoba), konstruktivní a s pravidly (pohybové, didaktické)
- zjišťování výsledků vyučování – hodnocení, klasifikace
- KO výsledků vyučování – efektivitu, vědomostí žáků..
- hodnocení – motivační, taktní

Vyučovací hodina

- vyvážený poměr *přímého vedení a samostatné práce*
- žádná hodina není izolovanou jednotkou, ale prvkem organicky zapadajícím do vyšších celků
- učitel – promyšlení struktury, organizace, členění a průběhu hodiny
- třída s několika ročníky – obtížné optimálně členit přímé vedení a samostatnou práci
- využívat *regionální prvky* – geografické, sociální (průmyslová vs. zemědělská oblast), populační, ekonomické, kulturní
- jednoduché *problémové úkoly* – rozvíjí logické myšlení žáků, používáno na 1. stupni ZŠ i ZŠPr velmi málo, příklad: podle instrukcí sestavit rodokmen
- vycházka – 4 fáze: cesta do prostředí, výuka ve zvoleném prostředí, zpáteční cesta, shrnutí a upevnění, učitel musí naplánovat kdy, kam, didaktické cíle, způsob naplnění, organizační zajištění, upevnění, zhodnocení)

Struktura hodiny:

■ **úvodní část** – pozdrav, seznámení s cílem vyučování, kontrola domácího úkolu, organizace)

■ **základní část**

- opakování a procvičování probrané látky
 - motivace nového učiva
 - vyvození nového učiva
 - upevňování a procvičování probraného učiva
 - vysvětlení a zadání domácího úkolu
- **závěrečná část** – shrnutí, zhodnocení práce žáků

Příprava na hodinu:

- téma vyučování
- stanovení výchovně vzdělávacího cíle vyučování
- nové pojmy, které budou vysvětlovány
- návaznost na probrané učivo
- dovednosti, které budou v souvislosti s učivem rozvíjeny
- materiální zabezpečení hodiny
- činnost žáků ve vyučovací hodině
- stanovení metodické stavby hodiny – podrobný scénář

■ **Žákovo pojetí učiva**

Náměty na didaktické hry:

- hry na rozvoj myšlení – hádanky, křížovky, příběhy s otevřeným koncem, popletené obrázky
- rozvoj sluchového vnímání – poznávání zvuků, hlasů zvířat, ptáků, atd.
- tvořivé hry (dramatizační) – u lékaře, na obchod, na stolování
- dramatická výchova – dramatizace, také subjektivizace problému, který ve vyučování řešíme, loutky a maňásci
- rozvoj hmatu – poznávání ovoce, atd. poslepu + popis (rozvoj slovní zásoby)
- materiály, barvy, atd – další vlastnosti – Ž běhají a učitel řekne Kov! Dřevo! Červená! a Ž musí rychle najít
- zařizujeme byt – třídění obrázků do jednotlivých pokojů
- Co bys dělal kdyby... lístečky
- Otázky ano-ne, běhání
- Pantomina „na řemesla“ nebo jiné téma
- skládání obrázků
- příběhy s otevřeným koncem – Ž musí dokončit

Věcné učení

- učebnice: Chodíme do školy 1,2,3
- obrázky v učebnici nejsou opatřeny textem
- Práce s obrázky:
 - vhodná motivace, příprava dětí
 - dostatek času na nerušené prohlédnutí obrázku

- Další činnosti navazující na obrázek
- zařazení básniček jako motivace
- jeden obrázek na cca týden => zbytek času na vycházky, praktické činnosti, dramatizace, maňáskové divadlo připravené učitelem, atd.

Pracovní vyučování

- *dílenské práce, pěstitelské práce, práce v domácnosti*
- nutné zohlednit specifika žáků s mentálním postižením
- *motivace* (potřeba motivace – charakter úkolu, hodnocení, společenská důležitost)
- *schopnost naplánovat práci, pochopit instrukce*

Didaktické zásady:

- Názornost
- Uvědomělost
- přesné pochopení pracovního úkolu
- Cílevědomost
- zajistit, aby žáci nepustili cíl ze zřetele
- Soustavnost
- logický sled osvojování vědomostí a dovedností
- Trvalost
- uplatnění v praxi

Metody pracovního vyučování:

- rozhovor
- instruktáž před začátkem práce
- praktické cvičení